

כשרות תרופות – סדרת מאמרים

חלק שני - גליצרין

גליצרין הוא מרכיב נפוץ במיוחד בתעשיית המזון והתרופות המודרנית. בתעשיית המזון הוא נוטל תפקיד בהסמכת, ייצוב וריכוך מוצרים, בהמתקתם, מניעת התגבשותם, ותפקידים נוספים. בתרופות הוא מצוי בתמיסות כגון סירופים, תרחיפים, טיפות לפה וכן בגילים למריחה בפה, או בציפוי של כמוסות. ניתן להפיק גליצרין בשתי דרכים עיקריות: 1. הידרוליזה של גליצרידים שומניים; 2. ריאקציות כימיות שחומר המוצא שלהן הוא הגז פרופילן המופק מנפט. הפקת הגליצרין בדרך הראשונה עשויה להתבצע הן בגליצרידים של שמנים צמחיים והן בגליצרידים של שומנים מן החי. גליצרין שמוצאו בשומן מן החי הוא בדרך כלל לא כשר.

הפוסקים דנו בהרחבה בשאלת כשרותם של מוצרי מזון ותרופות המכילים גליצרין ממקור שאיננו כשר, יש אוסרים ויש מתירים.¹ עם השנים תעשיית התרופות בישראל עברה לגליצרין כשר, כך שבאופן כללי כל התרופות המיוצרות בארץ הן בחזקת שהגליצרין שבהן כשר.² אך בתרופות מיובאות מתעוררת הבעיה, לפי אותן דעות האוסרות את הגליצרין מן החי, מאחר שיש ספק האם מקורו של הגליצרין מן החי או מן הצומח.

אחד הפתרונות שעלו בנושא, הוא ביטול ברוב של התרופה בשישים, על פי דברי הש"ך (יורה דעה סימן צב, ח), הקובע כי במקרה של ספק איסור, מותר לבטל את האיסור לכתחילה ברוב. אך ברור כי פיתרון זה אינו מספק ואינו מקיף את מכלול התרופות המכילות גליצרין.

פתרון נוסף הרלוונטי לתרופות שבאות בצורה של כמוסות, והגליצרין נמצא בציפוי הכמוסה, הוא פתיחת הכמוסה במטרה לבלוע רק את תוכנה. גם פתרון זה הוא חלקי בלבד, ולא תמיד הוא בר ביצוע (ישנו גם צורך להקפיד שלא יאבד חלק מתכולת הכמוסה).

נרצה להתמקד בשורות הקרובות באפשרות לסמוך על יצרן התרופות במקרה שהוא מצהיר על כך שמקור הגליצרין הוא מן הצומח ולא מן החי.

¹ ראו: אנציקלופדיה הלכתית רפואית חלק ד עמ' 171-172; הרב עמרם אדרעי, חומרי עזר בתעשיית המזון וכשרותם, עמ' רלו; הרב יהודה שרשבסקי, בית הלל כב (תשס"ה), עמ' סט ואילך, ועוד.
² מדריך הכשרות של בד"ץ העדה החרדית (תשע"א) עמ' 48.

ידועים דברי האגרות משה בנושא חלב עכו"ם, שאיסורו המקורי נובע מחשש שהנכרי יחליף בין חלב מבהמה כשרה לחלב מבהמה אסורה, שגם החלב שלה אסור בשתייה. לכן, רק במקרה שבו היהודי רואה את הנכרי החולב את הבהמה הכשרה, החלב מותר (עבודה זרה לה, ב; שולחן ערוך יורה דעה סימן קטו, א).

האגרות משה (יורה דעה חלק א סימן מז) חידש, שכאשר יש ידיעה גמורה שהגוי לא יערב חלב טמא בחלב טהור - ידיעה זו הרי היא כראייה, והחלב מותר. על פי חידוש זה פסק ה'אגרות משה' להקל כאשר יש במדינה פיקוח האוסר לערב חלב פרה עם חלב בהמה טמאה. מכל מקום, בסיום תשובתו הוא כותב:

ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה הרוב בני אדם שומרי תורה וגם הרבה רבנים, וחס ושלום לומר שעושין שלא כדין. אבל מכל מקום לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא, וכך אני נוהג להחמיר לעצמי, אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמזלזל באיסורין.

במקום אחר (יורה דעה חלק ד סימן ה) הוא כותב שהיתר זה הוא בשעת הדחק בלבד. למרות שגם החזון איש (יורה דעה סימן מא סעיף קטן ד) מכריע שבמקום שידוע שהנכרי לא יערב חלב טהור וטמא, החלב מותר, רבים מפוסקי ההלכה אינם מסכימים להיתרו של האגרות משה, והדברים ארוכים מכדי לסכמם כאן.³ מעניינים בהקשר זה דבריו של הרב משה שטרנבוך⁴ המביא עדות מפי החזון איש, שלא התיר חלב נכרי בפיקוח ממשלתי אלא לחולה בלבד. עוד כתב שם, שלפי מה שנתברר לו הפיקוח על הדבר אינו חזק כל כך, וגם אם ייתפס מישהו שעירב חלב טמא הוא ייקנס בקנס נמוך מאוד, כך שאין אימת השלטונות עליו כל כך, ומשכך אין להתיר שתיית חלב נכרי מטעם זה.

כשנרצה להקביל את נושא הגליצריין לדיון על כשרותו של חלב נכרי, שמענו מפי מומחים לדבר כי מבחינת הפיקוח הממשלתי, אין כל הבדל בין גליצריין מן החי לגליצריין מן הצומח, ואין משמעות למקור ממנו הופק הגליצריין. לכן, לכאורה, גם אם יצהיר יצרן התרופות, או החברה המפיקה את הגליצריין, כי מקורו של הגליצריין אינו מן החי אלא מן הצומח – לא יהיה ניתן לסמוך על דבריו, אפילו לשיטות המקילות בחלב נכרי.

אך לכך יש לצרף כמה סייגים.

³ עיין שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן פז; שו"ת מנחת יצחק חלק י סימן לא ועוד רבים.
⁴ תשובות והנהגות חלק ב סימן שעג.

בתקופתנו התפשטה מאד תופעת הטבעונות. מיליוני אנשים בעולם מקפידים שלא לצרוך שום דבר מן החי, אלא רק מוצרים שמקורם מן הצומח. הקפדתם על הדבר מגיעה עד לתחום חומרי הגלם הזעירים ביותר. ברשת ניתן למצוא רשימות מפורטות של מוצרים שמכילים אחוז כלשהו של חומרים מן החי, עבור אלו שנמנעים מכך. גם מבחינת חברות המזון והתרופות אנו רואים הקפדה משמעותית לציין על מוצרים אם הם מכילים מרכיבים מן החי או לא. כמו כן ישנה הקפדה דומה לציין על מוצרים האם בתהליך הפיתוח שלהם נעשה שימוש בניסויים על בעלי חיים או לא.

סביר להניח שהחברות המייצרות לא יסתכנו בפרסום דבר שקר שלהן (ובכל זאת מדובר על חברות תרופות שאמינותן היא גורם קריטי בפעילותן), ויקפידו לציין נכונה אם מקור הגליצרין הוא מן החי או מן הצומח.

עובדות אלו מאפשרות לנו להתייחס לשיקול של החברות מול הגורמים הטבעוניים בדומה לשיקול שהעלה האגרות משה בנוגע לאימת החברות מן השלטון. העיקרון העומד בבסיס הסברא הוא אחד: ככל שהיצרן מקפיד על אמינות המידע שהוא מוסר, מידע זה ניתן לביקורת ובחינה, והוא עלול לספוג הפסדים כבדים במידה שיתגלה שהמידע אותו מסר לא היה מדויק, יש מקום לסמוך על דבריו.

לכך ייתכן לצרף שיקולים נוספים:

1. בתקופת התפרצות מחלת הפרה המשוגעת, הקפידו יצרנים רבים שמקור הגליצרין שהם מייצרים לא יהיה מן החי. אם הקפדות אלו נשארו אצלם, ובאם החשש עודנו קיים, יתכן שיש לסמוך על יצרן המצהיר כי הוא מקפיד שמקור הגליצרין במוצריו לא יהיה מן החי.

2. ייתכנו שיקולים מסחריים שונים שגורמים להעדפת גליצרין מן הצומח, וכאשר יצרן מסויים מצהיר על העדפה כזאת, יתכן הדבר תורם לאמינותו.

סברות אלו שהעלנו, הינן סברות מחודשות, שלא נידונו עדיין בפוסקים למיטב ידיעתנו. זו הצעה לדיון, ואנו מקווים כי בתקופה הקרובה נוכל לשמוע מפוסקי הדור שליט"א את דעתם בנושא.

בסיום כתיבת המאמר, שוחחנו עם הרב יוסף זריצקי, מומחה כשרות מפורסם, והעלנו בפניו את השאלות. וכך הוא השיב:

1. פשוט הדבר שכשחברת תרופות ואפילו חברת קוסמטיקה מציינת על מוצר שהגליצרין הוא מן הצומח עבור טבעוניים - ניתן לסמוך עליה מאחר שהם יודעים שהטבעוניים עלולים לגלות אם זה שקר והחברה יכולה לקרוס כתוצאה מדבר כזה וזה שיקול פשוט וברור שאמנם הפוסקים לא דנו בו אבל הוא ברור לדעתו.

2. הנטייה הכללית בעולם היום משיקולים מסחריים היא אכן לעבור לגליצרין צמחי ואפשר לצרף את זה כשיקול משמעותי ובטח שכשכתוב שזה צמחי או מבררים וככה החברה אומרת אפשר לסמוך על זה.
3. הרב זריצקי מעיד ששאל את הרב אלישיב והרב וואזנר בקשר לתרופות ואמרו לו שאפילו גליצרין מן החי יש להתיר לכל הדעות אפילו שלוקחן אדם בריא (זה לא קשור לנידון שלנו רק ידיעה כללית).